

O IPOTEZĂ DESPRE ZOPYRION

DE

ALEXANDRU SUCEVEANU

Într-o notă anterioară¹, pornind de la prezența unui ofițer callatian în armata lui Alexandru cel Mare și încercînd să trecem în revistă și alte elemente care dovedeau o așezare macedoneană statornică în orașele vest-pontice, ajungeam la concluzia că aceste cetăți aparțineau imperiului lui Alexandru. Care va fi fost regimul juridic precis al acestor orașe ne era mai greu s-o spunem, dată fiind dificultatea de a le considera membre ale ligii corintice, căci, așa cum s-a văzut, nici unul din elementele luate în discuție nulăsau să se înțeleagă o atare stare de lucruri pe plan local, pontic; pe de altă parte, nici cetățile microasiatice, aflate în centrul campaniei din Asia, și cu care Alexandru ar fi dorit deci o legătură mai strînsă, nu par a fi făcut în totalitatea lor parte din ligă². Ni se pare că răspunsul, în măsura în care argumentarea din cele ce urmează se va dovedi viabilă, stă în misiunea lui Zopyrion, cunoscutul, dar în același timp misteriosul general al lui Alexandru³. Pentru a ușura înțelegerea discuției de mai jos se cuvine să reluăm, ceva mai pe larg decît s-a făcut în nota precedentă, succesiunea strategiilor Traciei, din rindul cărora al treilea titular, după cum se reține, a fost Zopyrion.

Așadar, funcția de strateg al Traciei — στρατηγός ἐπὶ Θρακίας —, în directa subordine a lui Antipatros, pare să fi luat ființă chiar din vremea

¹ Dacia, N. S., X (sub tipar).

² H. Bengston, *Griechische Geschichte*, München, 1960, ed. a 2-a, p. 329—330. Pentru o poziție contrarie, cf. G. Busolt, *Griechische Staatskunde*, München, 1926 (bearbeitet von H. Swoboda), vol. II, p. 1390—1391 și H. Berve, *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage*, vol. I, München, 1926, p. 228—231 și 249—253.

³ D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1958, p. 100, atrage de altfel atenția asupra acestui aspect, afirmînd: „Din acest punct de vedere [al intenției regelui macedonean de a-și extinde stăpînirea în Tracia] socotim că s-a acordat prea puțină luare aminte indicațiilor lui Q. Curtius și Iustin, potrivit cărora dregătorul însărcinat de Alexandru cu supravegherea granițelor de nord ale Macedoniei ar fi purtat, după unul titlul de *praepositus Thraciae*, după altul, de *praefectus Ponti*”.

lui Filip ⁴; cu toate acestea, primele ei menționări datează din 336, când Alexandru, după o informație din Arrian ⁵, numește în acest post pe Alexandros, fiul lui Aeropos, din neamul Lynkestis ⁶. Nu va ocupa însă mult această funcție, deoarece în 334 își părăsește strategia, urmîndu-l pe Alexandru în Asia ⁷. În locul său îi urmează macedoneanul Memnon ⁸. Cariera sa de strateg este însă obscură. Angrenat, după cîte se reține, într-o revoltă a tracilor (331), în fruntea cărora se afla de bună seamă Seuthes III, el îl obligă pe Antipatros să intervină cu importante forțe în Tracia ⁹. Războiul cu Agis, izbucnit la scurtă vreme și despre care e greu de spus că n-a fost în legătură cu revolta tracilor, îl oprește pe strategul Europei să continue lupta. Cu totul curioasă apare misiunea sa din 327—326, când, la ordinul aceluiași Antipatros, Memnon, dacă nu cumva e vorba de un altul, este trimis cu un important contingent de traci la Alexandru, aflat la Hydaspes ¹⁰. Ar exista o singură explicație a nepedepsirii lui Memnon după trădarea din 331, și anume aceea sugerată de W. Otto lui H. Berve, după care revolta strategului Traciei ar fi fost îndreptată împotriva lui Antipatros în mod special, și nu a lui Alexandru ¹¹. Oricît de ingenioasă ar fi această soluție, rezervele de rigoare au impus ca data intrării în funcție a următorului strateg Zopyrion să oscileze între 331, adică o dată cu defecțiunea lui Memnon, și 327—326, anul plecării aceluiași la Alexandru cu contingentele amintite de traci ¹². Nu trece mult timp și în 326—325 Zopyrion moare, împreună cu întreaga sa armată, în împrejurări destul de neclare ¹³. O dată cu aceasta, Curtius Rufus consemnează aproape pierderea Traciei (*amissa propemodum Thracia*), dacă nu cumva, așa cum se reține, Antipatros va fi girat conducerea acestei strategii pînă în 323 ¹⁴.

Această suită atît de liniară în aparență a fost tulburată însă de o informație din Iustin, după care: *Dum haec in Italia aguntur (331) Zopyrion quoque praefectus Ponti ab Alexandro Mango relictus, otiosum se ratus, si nihil et ipse gessisset, adunato XXX milium exercitu, Scythis bellum intulit. Caesusque cum omnibus copiis poenas temere inlati belli genti innoxiae luit* ¹⁵. Să remarcăm în treacăt că Iustin mai pomenește în trei rînduri de acest eveniment, în primul fiind vorba tot de anul 331 și de

⁴ Pentru titlu cf. Diodor, *Bibliotheca Historica*, XVII, 62,5; Arrian, *Anabasis Alexandri*, I, 25,2, iar pentru înființarea strategiei H. Bengston, *op. cit.*, p. 311—312.

⁵ Arrian, I, 25,2.

⁶ H. Berve, *op. cit.*, II, nr. 37.

⁷ Arrian, I, 17,8, ni-l prezintă ca participant la campanie în 334.

⁸ Diodor, XVII, 62,5; cf. și H. Berve, *op. cit.*, II, nr. 499.

⁹ Diodor, XVII, 62,6.

¹⁰ Q. Curtius Rufus, *De rebus gestis Alexandri Magni*, IX, 3.

¹¹ H. Berve, *op. cit.*, II, nr. 499, nota 1.

¹² Idem, *op. cit.*, I, p. 228.

¹³ Curtius Rufus, X, 1, 43—44.

¹⁴ H. Berve, *loc. cit.*

¹⁵ Iustin, *Historiae Philippicae*, XII, 2,16.

sciți¹⁶, în al doilea și al treilea pur și simplu de sciți¹⁷. Că expediția trebuie să fi avut loc în nord ne-o demonstrează și Macrobius, după care Boristenii i s-au opus lui Zopyrion, eliberând sclavii, dînd cetățenia străinilor și promulgînd noi legi¹⁸.

Știrea transmisă de Iustin este însă evident contrazisă de cea din Curtius Rufus : *Zopyrio, Thraciae praepositus, cum expeditionem in Getas faceret, tempestatibus procellisque coortis, cum toto exercitu oppressus erat. Qua cognita clade Seuthes Odrysas, populares suos, ad defectionem compulerat. Amissa propemodum Thracia...* (textul este pierdut)¹⁹. Mai trebuie adăugat, pe linia neconcordanței cu textul lui Iustin, că în istorisirea lui Curtius Rufus evenimentul are loc în 326—325.

Vaga asemănare dintre faptele relatate în cele două izvoare — o campanie nefericită a lui Zopyrion —, precum și calitatea mediocră a autorilor lor²⁰, a făcut pe învățații care s-au ocupat de ele să considere că e vorba de un singur eveniment, alegînd una sau alta din posibilități, după cum urmează : I.G.Droysen²¹, V.V.Latișev²², S.A. Jebelev²³, F. Geyer²⁴, M. Rostovțev²⁵, V.F. Gaidukevici²⁶ dau dreptate lui Iustin ; o altă serie, cu nume nu mai puțin sonore, ca B.Niese²⁷, K.J. Beloch²⁸, J. Kaerst²⁹, H. Berve³⁰ și G. Glotz³¹, înclină să creadă că adevărul se găsește în textul lui Curtius Rufus³². Fără a intra în detaliile argumentării lor, ni se pare că o luare categorică de poziție în această problemă atît de obscură este riscantă, mai întîi din cauza unui exagerat credit acordat

¹⁶ Iustin, XII, 1, 4—5 : *Dum haec aguntur, epistulae Antipatri a Macedonia ei redduntur, quibus bellum Agidis, regis Sparthanorum, in Grecia, bellum Alexandri, regis Epiri, in Italia, bellum Zopyrionis, praefecti ejus, in Scythia continebatur. 5. Quibus varie adfectus, plus tamen laetitia, cognitis mortibus duorum aemulorum regum, quam doloris amissi cum Zopyrione exercitus cepit.*

¹⁷ Iustin II, 3, 4 : (Sciții) *Alexandri Magni ducem Zopyriona pari ratione cum copiis universi deleverunt și XXXVII, 3, 2 : Itaque Scythas invictos antea, qui Zopyriona, Alexandru magni ducem, cum XXX milibus armatorum deleverant ...*

¹⁸ Macrobius, *Saturnalia*, I, 11, 33 : *Borysthenitae, obpugnante Zopyrione, servis liberatis dataque civitate peregrinis et factis tabulis novis hostem sustinere potuerunt.*

¹⁹ Curtius Rufus, X, 1, 44—45.

²⁰ Pentru Curtius Rufus vezi încă Ed. Schwartz, în *RE*, IV, 1901, col. 1871—1891. Nu am putut consulta lucrarea lui G. Forni, *Valore storico e fonti di Pompeo Trogo*, Urbino, 1958.

²¹ I. G. Droysen, *Geschichte Alexanders des Grossen*, Berlin, 1833, p. 273, nota 83.

²² Vezi nota 23, după care este citat. Personal nu am putut consulta articolul lui Latișev.

²³ S. A. Jebelev, *Милет и Ольвия*, în *Известия Академии Наук СССР*, 1929, p. 427—435.

²⁴ F. Geyer, în *RE*, XIV, 1930, col. 2, s.v. *Lysimachos*.

²⁵ M. Rostovțev, *Social and Economic History of the Hellenistic World*, Oxford, 1959, vol. I³, p. 160—161.

²⁶ V. F. Gaidukevici, în *Античные города северного Причерноморья*, Moscova — Leningrad, 1955, p. 49—50.

²⁷ B. Niese, *Geschichte der griechischen und makedonischen Staaten seit der Schlacht bei Chaeronea*, vol. I, Gotha, 1893, p. 499—500.

²⁸ K. J. Beloch, *Griechische Geschichte*, Berlin—Leipzig, 1925, IV, I², p. 44 și 45, nota 1.

²⁹ J. Kaerst, *Geschichte des Hellenismus*, I², Berlin—Leipzig, 1917, p. 410—411, nota 1.

³⁰ H. Berve, *op. cit.*, II, nr. 340.

³¹ G. Glotz, R. Cohen și P. Roussel, *Histoire grecque*, IV, 1, *Alexandre et le démembrement de son empire*, Paris, 1938, p. 47 și 189.

³² W. W. Tarn, în *Cambridge Ancient History*, VI², 1933, p. 394—395, se pronunță indirect pentru anii 329—328 (!).

unuia sau altuia dintre izvoare, ceea ce implică o blamare nemotivată a celui alt, apoi dintr-o iminentă necesitate de a combina datele oferite de cei doi autori, ajungându-se la o formulă de compromis bine evidențiată în concluzia lui H. Berve : „Zopyrion, unbekannter Abkunft, vornehmer Makedone (?)”³³, im Jahre 327/6 (Curt. Ruf.) als Nachfolger Memnons zum Strategen von Thrakien bestellt (Curt. Ruf.) suchte Ruhm (Iust.), durch einen Einfall in Skythenland zu gewinnen (Iust.) den er im Jahre 325 (Curt. Ruf.) angeblich mit 30.000 Mann (Iust.) unternahm. Er drang bis zum Borysthenes vor und belagerte Olbia (Macrob.) längere Zeit, wurde aber dann mit seinem durch Unwetter (Curt. Ruf.) erscheinend stark mittgenomenen Heere (Iust.) von den Skythen völlig vernichtet” (Iust.)³⁴. Concluzia lui H. Berve dă impresia că încearcă parcă să aplice unei scheme dinainte cunoscute toate datele oferite de cei trei autori, luându-le în considerație sau lăsându-le de o parte, după un criteriu cel puțin arbitrar. Evident, cu unele mici deosebiri, tuturor teoriilor citate mai sus li se poate aduce aceeași obiecție³⁵, ceea ce nu și-ar avea locul în cadrul unei note atât de restrînse, dar citarea lui H. Berve, cu recunoscuta-i competență în materie, ni s-a părut cea mai sugestivă pentru a arăta că rezultatul unei atare interpretări este că nici pînă astăzi nu s-a ajuns la un acord în ceea ce privește data atacului lui Zopyrion, fără a mai vorbi de celelalte.

O luare de poziție într-o problemă atât de controversată ar părea deci temerară, dacă, făcînd complet abstracție de toate teoriile anterioare, n-am porni numai de la analiza singurelor elemente sigure pe care le avem la dispoziție, și anume textele lui Iustin și Curtius Rufus, la care mai trebuie desigur adăugat și cel al lui Macrobius. Care sînt, așadar, elementele comune ? Zopyrion și sfîrșitul acestuia împreună cu armata sa. Prin ce se deosebesc ele ? Prin toate celelalte trei date esențiale, și anume prin titlul lui Zopyrion (la Iustin *praefectus Ponti*, la Curtius Rufus *praepositus Thraciae*), prin data atacului (la Iustin 331, la Curtius Rufus 326—325), prin populația împotriva căreia se îndrepta Zopyrion (la Iustin scîții, la Curtius Rufus geții). Iustin dă impresia că este absolut sigur de toate datele oferite, și anume titlu, dată și populație, întrucît, așa cum s-a văzut, în alte trei locuri informațiile sînt identice. Textul lui Macrobius și o dată cu el și rezultatele săpăturilor de la Olbia³⁶ ne fac să-i acordăm mai multă încredere lui Iustin decît lui Curtius Rufus, care, nepomenind decît într-un singur loc de acest eveniment, este mai susceptibil de a fi confundat lucrurile ; cu toate acestea nimic nu ne dă dreptul să afirmăm precis acest lucru. Eliminînd deci posibilitatea comiterii unor erori, ceea ce la urma urmei ne-ar putea duce la concluzia că ne aflăm în fața unei suite de confuzii cu totul neverosimile, pare destul de greu de admis că este vorba de același eveniment. Sfîrșitul tragic al lui Zopyrion este,

³³ Dacă ar fi să-i dăm crezare lui D. Decev, *Die thrakischen Sprachreste*, Viena, 1957, p. 191, nume ca Ζηπυρος, Ζεπυρος, Ζηπυρων, Ζεπυρων, sînt de origine tracică.

³⁴ H. Berve, *loc. cit.* Indicarea izvoarelor în paranteză ne aparține.

³⁵ Și care, cu excepția autorilor citați mai jos la nota 41, constă în tendința de a-i găsi cu orice preț un loc lui Zopyrion în lista strategilor Traciei, eliminînd a priori posibilitatea oricărei alte funcții.

³⁶ N. A. Karasyov, în monografia *Ольвия*, Moscova—Leningrad, 1964, capitolul *Monumental remains of the olbian temenos*, p. 130 (rezumat englez).

după cum s-a văzut, singurul element comun și el a putut fi mai curînd alipit de epitomatorul Iustin unui eveniment care n-a avut în realitate un asemenea sfîrșit și pe care el l-a preluat de la a doua campanie a acestuia împotriva geților³⁷. Pentru a ne preciza, așadar, punctul de vedere ni se pare mai ușor de admis o asemenea confuzie — datorată, eventual, caracterului rezumativ al lucrării lui Iustin — decît cea suită de contradicții pentru a căror rezolvare era necesară eliminarea unuia sau a celuilalt text.

Să încercăm acum să schițăm evenimentele în lumina acestei ipoteze. În 331, Zopyrion, prefect al Pontului atacă Olbia și este învins de sciți fără să fie omorît. În 326—325, același Zopyrion, de data aceasta strateg al Traciei (*praepositus Thraciae*) din 331, adică imediat după defecțiunea lui Memnon, sau din 327—326, cînd acesta pleacă la Alexandru, este învins de geți, care-i curmă și zilele.

Revenind însă, dacă misiunea lui Memnon se va fi prelungit într-adevăr pînă în 327—326 avem deci dreptul să ne întrebăm ce funcție îndeplinea Zopyrion, activ din 331, în același timp cu Memnon sau, altfel spus, în ce măsură noțiunea de *praefectus Ponti* are vreun conținut? Dar înainte de a răspunde avem impresia că există două elemente care ne fac să antedatăm funcția lui Zopyrion revoltei lui Memnon din 331. Primul dintre ele se referă la conjunctura în care Zopyrion întreprindea campania în nord. Ni se pare că, dacă înțelegem corect lucrurile, o asemenea expediție, chiar dacă nu era motivată de teama de inactivitate a lui Zopyrion, așa cum susține pe bună dreptate Jebelev³⁸, ci reprezintă o acțiune menită să facă legătura prin nordul Mării Negre cu teritoriile cucerite de Alexandru în Asia³⁹, nu putea avea loc în momentul în care Tracia era încă zbuciumată de revolta la care fusese părtaș Memnon și pe care Antipatros nici nu avusese timpul să o înăbușe. Cu mult mai normală apare plecarea lui Zopyrion în nord într-un moment în care situația era încă calmă și n-ar fi imposibil ca tracii să fi profitat tocmai de plecarea generalului lui Alexandru cu o armată oricum mare, chiar dacă cifra indicată de Iustin este exagerată. Al doilea element care ne face să credem că Zopyrion deținea această funcție înainte de revolta lui Memnon este menționarea expresă a lui Iustin, după care el a fost instalat în acest post de către Alexandru (*relictus ab Alexandro Magno*)⁴⁰, deci cel mai tîrziu din 335—334. Așadar, Zopyrion a funcționat în același timp cu Memnon din 335—334 pînă în 331, dacă nu cumva chiar pînă în 327—326. Odată precizat acest lucru, noțiunea de *praefectus Ponti* capătă adevărata ei valoare⁴¹. Pontul trebuie să fi reprezentat în concepția lui Pompeius

³⁷ Informația, pe care o deținem din Prologul XII al istoriilor lui Pompeius Trogus, pare să confirme această confuzie, și anume: *Zopyrion in Ponto cum exercitu perii*. V. Pârvan, în *Gelica*, București, 1926, p. 50, are meritul de a fi atras atenția asupra acestei inadvertențe, dar explicația după care Pontul ar fi reprezentat, în formularea de mai sus, doar un punct de plecare, Zopyrion murind de fapt în Scythia, este oarecum forțată.

³⁸ S. A. Jebelev, *loc. cit.*

³⁹ K. J. Beloch, *loc. cit.*

⁴⁰ Iustin, XII, 2, 16.

⁴¹ Nu este poate inutil de arătat, încă de pe acum, că paralelismul funcțiilor pînă în 331 se poate susține numai pe textul lui Iustin. I. G. Droysen și B. Niese, ale căror păreri diferă în ceea ce privește data atacului lui Zopyrion, sînt de acord în a recunoaște acest paralelism. După primul (*loc. cit.*), Zopyrion era „der Statthalter des unteren Donaulandes”,

Trogus, de unde a preluat-o Iustin, zona de coastă a Traciei și nu credem că ne înșelăm prea mult când susținem că celebrul istoric putea mai greu să confunde Tracia cu Pontul propriu-zis într-o epocă în care romanii începuseră să se așeze statornic în aceste regiuni și deci să le cunoască. Pe de altă parte, a-l considera pe Zopyrion conducător al Traciei încă din 335—334, și deci a schimba ordinea strategiilor ei, susținută de texte sigure, așa cum a încercat F. Geyer⁴², nu pare de loc posibil. Cu mult mai normală ar fi deci acceptarea coexistenței acestor două funcții, adică, după expresia lui V. Pârvan, valabilă în lumina noii ipoteze doar pînă la un anumit moment, și anume „titlurile lui Zopyrion . . . nu se exclud, ci se întregesc, în sensul că el guverna Tracia pontică”⁴³. Ni s-a părut însă necesar acest lung excurs pentru a ajunge, pe alte baze, la aceeași formulare cu a lui V. Pârvan.

Admițînd, așadar, o „prefectură”, documentată între 335—334 și cel puțin 331, ni se pare a fi cîștigat însă un însemnat punct de sprijin în analiza situației din zona cetăților de coastă, căci numai în felul acesta sau pe o rază ceva mai extinsă spre interior putem interpreta formularea lui Iustin, după cum s-a văzut.

A confirma însă existența unei asemenea forme de organizare în statul lui Alexandru, avînd în vedere, pe lîngă evidența textelor, numai politica specială a macedonenilor față de orașele grecești în general, element care de altfel este departe de a fi neglijabil, nu pare totuși suficient. Înainte de a recurge la sugestia cercetătoarei italiene G. Saitta, care în legătură cu informația lui Iustin se gîndea la unele raioane administrative din vremea lui Lisimach, fiecare avînd în frunte cîte un strateg⁴⁴, să cercetăm în ce măsură între 336 și 323 nu avem elemente precise la care să ne putem referi. Există, după cîte știm, două funcții în organizarea administrativă a imperiului lui Alexandru, susceptibile să intre în discuție. Este vorba de acelea pe care le-au deținut Filoxenos⁴⁵ și, în același timp, Menes⁴⁶.

Primul dintre ei preia în 331, o dată cu reîntoarcerea lui Harpalos, funcția de director al finanțelor în Asia de la vest de Taurus⁴⁷. Printre alte misiuni ale sale, era și aceea de a se ocupa personal de toate problemele pe care i le-ar fi ridicat conducerea cetăților grecești, calitate în care și primește titlul de ὕπαρχος Ἰωνίας sau de ὕπαρχος τῆς παραλίας⁴⁸, post echivalent cu acela deținut de Antipetros în Europa. A-i compara funcția cu aceea a lui Zopyrion numai datorită faptului că se îngrijea de

de a cărui nefericită expediție au profitat Seuthes și „der Thrakische Feldhauptmann Menon”, iar B. Niese (*op. cit.*, p. 171), se exprimă mai clar „Zopyrion war makedonischer Befehlshaber in Thrakien, vornemlich des am Schwarzen Meer gelegenen Teiles, wo die griechischen Städte Alexanders Unterthanen oder Bundesgenossen waren”.

⁴² F. Geyer, *loc. cit.*, dar al cărui raționament este conturat mai cu seamă de B. Lenk, în *RE*, VI, A, 1936, col. 429—430, s.v. *Thrake*.

⁴³ V. Pârvan, *loc. cit.*

⁴⁴ G. Saitta, *Lisimaco di Tracia*, în *Κοκκαλοε*, I, 1955, p. 142.

⁴⁵ H. Berve, *op. cit.*, II, nr. 793.

⁴⁶ Idem, *op. cit.*, nr. 507.

⁴⁷ Arrian, III, 6, 4.

⁴⁸ Polyaeus, *Stratagemata*, VI, 49 și respectiv Plutarh, *De fortuna Alexandri*, I, 12, p. 333 A.

un lanț de cetăți grecești de pe coastă pare riscant, și aceasta din mai multe motive. Mai întâi datorită celorlalte sarcini pe care le deținea și care, comparate cu cele din Europa, vizează, după cum s-a mai arătat, analogia cu funcțiile lui Antipatros. Un al doilea element care vine să complice și mai mult lucrurile este regimul juridic al cetăților grecești din Asia Mică. Chiar dacă istoriografia contemporană pune sub semn de întrebare integrarea cetăților grecești microasiatice în liga de la Corint, există totuși suficiente elemente care ne fac să admitem măcar parțial acest lucru⁴⁹. Or, dacă așa cum s-a arătat în nota precedentă, cetățile vest-pontice nu par a fi făcut parte din ligă, comparația dintre situația juridică a celor două coaste, începând de la un anumit punct nu mai poate fi susținută. Cu alte cuvinte, altele trebuie să fi fost misiunile lui Filoxenos în cetățile „aliat” decît în cele afiliate pur și simplu zonei de coastă (παράλια) și numai situația acestora din urmă poate fi comparată cu aceea a cetăților vest-pontice. Deci chiar dacă în Asia Mică au existat unele orașe într-o situație asemănătoare cu cele din Pont, asemănare care ne-a fost sugerată încă de prezența celor doi mercenari semnalati în nota precedentă⁵⁰, la care mai adăugăm acum existența unei zone de coastă desprinse ca organizare de regiunea mai mare din care făcea parte, sarcinile lui Filoxenos nu pot fi, credem, omologate cu cele ale lui Zopyrion.

Misiunea lui Menes pare a fi mai aproape de cea a lui Zopyrion, cu toate că și acestui personaj îi reveneau și alte sarcini, despre care, în definitiv, nu știm în ce măsură nu putea să le dețină și Zopyrion. "Υπαρχος al Feniciei, Siriei și Ciliciei din 331, lui Menes, ca urmaș al lui Koiranos i se încredințează conducerea orașelor de coastă Arados, Biblos, Sidon, Tyr și Gaza⁵¹. În concepția lui H. Berve, un argument esențial al dependenței acestor orașe de imperiu este că „die doppelte Münzprägung, wie die zuvor von Seiten der Städte und von Seiten des syrischen Satrapen bestanden hatte, blieb ebenfalls, nur mit der Abänderung, dass an der Stelle des Satrapen Al (exander) selbst mit seiner Münzprägung trat, erwiesen, was um so natürlich war, als die Städte Phoinikiens jetzt anscheinend nicht mehr einem Satrapen, sondern dem König unmittelbar unterstanden”⁵². Izolarea acestor orașe a necesitat subordonarea lor celor două personaje de curînd pomenite, Koiranos și apoi Menes, despre ale căror misiuni, în general de natură militară și financiară, se întîmplă să fim mai bine informați. Remarcăm doar că situația orașelor feniciene este comparată de H. Berve, datorită tocmai acestei strînse dependențe de imperiu, cu aceea a cetăților din ligă⁵³, fără ca ele să fi făcut parte, evident, din ea și, ca un element foarte prețios pentru noi, că aceste centre ofereau în mod regulat armatei lui Alexandru mercenari⁵⁴.

Comparația este însă într-adevăr îngreunată de puținătatea informațiilor, mai ales cu privire la zona vest-pontică. Din punctul de vedere al conducerii lor, ele sînt încredințate, în caz că ipoteza „prefecturii” lui

⁴⁹ Vezi nota 2.

⁵⁰ E vorba de Micalos și Thoas; cf. H. Berve, *op. cit.*, II, nr. 376 și 530.

⁵¹ Arrian, III, 16, 9.

⁵² H. Berve, *op. cit.*, I, p. 285–286.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem* și II, nr. 530, bazat în primul rînd pe textul lui Arrian, VII, 19, 5.

Zopyrion este trainică, unor persoane independente sau, mai precis, cu misiuni speciale în orașe. Documentată pentru coasta tracică între 335—334 și 331 sau 327—326, ceea ce nu înseamnă că ea nu a existat și înainte și după această dată, conducerea coastei feniciene este încredințată mai întâi lui Koiranos, apoi lui Menes, demonstrând pregnant o preocupare cu totul specială a stăpînirii macedonene față de orașe în general, spre deosebire de restul teritoriului, reflectată în crearea unor posturi permanente de conducere ale acestora. Cît privește specificul misiunii acestor conducători, el pare mai complex în cazul lui Menes, dacă ar fi numai și datorită faptului că în istoriografia contemporană ideea după care atît Menes cît și Filoxenos erau conducători de natură financiară⁵⁵ este înlocuită cu aceea a existenței unor districte bazate în primul rînd pe probleme de ordin strategic și în subsidiar de ordin financiar⁵⁶. Despre Zopyrion, în afara campaniei sau, după ipoteza de mai sus a celor două campanii, nu știm aproape nimic și acest lucru ne împiedică să comparăm funcțiile celor doi. Totuși, pornind numai de la aceste campanii, ni se pare că putem întrezări unele particularități ale misiunii lui Zopyrion. Mai întâi, expediția propriu-zisă împotriva sciților demonstrează, dacă nu ne înșelăm, o anumită independență de acțiune pe care nu și-ar fi permis-o strategul Traciei, de pildă, răspunzător de liniștea regiunii care îi era încredințată și care era recunoscută ca una anevoie de stăpînit. Părăsirea ei de către principalul conducător ar fi însemnat, credem, o gravă greșeală, așa cum s-ar fi dovedit, la scurtă vreme. Expediția proaspătului strateg al Traciei, Zopyrion, împotriva vecinilor geți din 326—325, după Curtius Rufus, apare însă firească deoarece aceștia reprezentau un pericol imediat, în timp ce olbiopolitanii și sciții din jurul orașului lor nu puteau reprezenta niciodată o reală primejdie pentru stăpînirea macedoneană din Dobrogea. Cu aceasta ajungem la al doilea element care merită luat în discuție, și anume la rostul expediției împotriva sciților. Acceptînd fără rezervă teoria lui K.J. Beloch⁵⁷ în legătură cu necesitatea unei căi de legătură prin nordul Mării Negre, atacarea Olbiei, atestată de Macrobius și confirmată de unele observații stratigrafice din vechea colonie milesiană, nu ni se pare întîmplătoare. Ea trebuie să fi reprezentat scopul primei etape a lui Zopyrion, și nu lupta sterilă cu masele imense de sciți, intrați probabil în acțiune ca aliați cu olbiopolitanii sau chiar ceva mai tîrziu. Așa stînd lucrurile, încercarea de înglobare a Olibiei în granițele imperiului macedonean dovedește, dacă interpretăm corect lucrurile, pe de o parte insistența macedonenilor în stăpînirea orașelor⁵⁸, considerate, în acest caz, ca puncte ferme avansate în teritoriul „barbar”, pe de alta conturează și mai mult caracterul misiunii lui Zopyrion, axată, în principal tocmai asupra lor.

Fără a mai socoti necesar să reluăm comparația atît în ceea ce privește modul de înrolare al militarilor din cele două zone, pentru ale cărui implicații ni se par suficiente considerațiile din nota anterioară⁵⁹, cît și în privința emisiunilor monetare — care, dacă cel puțin în cazul

⁵⁵ H. Berve, *op. cit.*, II, nr. 793 și 507.

⁵⁶ H. Bengtson, *op. cit.*, p. 350.

⁵⁷ Vezi nota 28.

⁵⁸ În același sens și D. M. Pippidi în *Din istoria Dobrogii*, I, București, 1965, p. 196.

⁵⁹ *Dacia*, N. S., X (sub tipar).

Callatidei, după cum se reține⁶⁰, ar putea fi susținută, ar demonstra convingător și pe această cale apartenența ei la imperiul lui Alexandru — avem impresia că sîntem în posesia cîtorva elemente capabile să ne înlesnească, fie și numai ipotetic, această apropiere. În rest, ideea unei zone de coastă supuse unor conduceri unice impune o anumită similitudine în reacțiile diferitelor cetăți din interiorul ei, și acest lucru se lasă, credem, dedus dacă ar fi numai și prin faptul că în ordinea de idei care ne reține atenția avem cel puțin cîte o dovadă pentru fiecare din ele, din însăși analiza istoricului și a situației cetăților vest-pontice, asupra cărora, evident, nu vom reveni. Ar fi poate doar de adus în spirișinul acestei constatări faptul că din a doua jumătate a secolului al IV-lea datează multe decrete vest-pontice în onoarea unor cetățeni din orașele învecinate⁶¹, ca un reflex, extins și în afara ligii, a acelei cunoscute *κοινή ειρήνη*⁶².

După cum s-a mai remarcat, atît Filoxenos, cît și Menes poartă titlul de *ὑπαρχος*⁶³. A merge însă cu comparația între Zopyrion și cei doi pînă și la titlul pe care-l purtau este pe cît de util, pe atît de dificil. Titlul de *praefectus* pe care-l poartă Zopyrion în două locuri la Iustin poate traduce cîteodată pe *ὑπαρχος*⁶⁴ și însuși istoricul cel mai bun al perioadei lui Alexandru, Arrian, îl denumește pe *praefectus Aegypti*, *ὑπαρχος Αιγύπτου*⁶⁵. S-ar putea, pe de altă parte, tot atît de bine, luînd în considerație faptul că ne aflăm în interiorul sau măcar în vecinătatea unei strategii, ceea ce ne-ar duce mai curînd cu gîndul la un număr mai mare de strategii, așa cum sugera G. Saitta⁶⁶, și că hiparhiile apar la această dată în strînsă legătură numai cu satrapiile, să fie vorba de o simplă confuzie de termeni, plauzibilă din moment ce și Arrian ne oferă cîteva exemple⁶⁷, dacă nu cumva — avînd în vedere extinderea unei forme romane de organizare a zonelor de coastă cunoscute sub numele de *praefectura orae maritimae*, condusă de un *praefectus* și documentată în patru locuri între secolul I î.e.n. și al II-lea e.n.⁶⁸ — este vorba de o actualizare a titulaturii.

Evident, argumentarea de mai sus are un caracter ipotetic. El constă în primul rînd în încercarea de a reabilita deopotrivă cele două texte principale referitoare la Zopyrion. Ipoteza „prefecturii” acestuia

⁶⁰ *Dacia*, N. S., X (sub tipar).

⁶¹ De exemplu Th. Sauciuc-Săveanu, în *Dacia*, II, 1925, p. 121, nr. 2 (secolul al IV-lea î.e.n.); idem, *Dacia*, IX—X, 1941—1944, p. 287, nr. 1 (secolul al IV-lea î.e. n. ?); idem, *Dacia*, VII—VIII, 1939—1940, p. 242, nr. 1 (cca. 300 î.e.n.) toate de proveniență callatiană; V. Pârvan, *Histria*, VII, p. 7, nr. 4 (secolele IV—III); G. Mihailov, în *IGB*, I, nr. 308 (la începutul secolului al III-lea î.e.n.) din Messembria.

⁶² Întreaga discuție asupra acestui concept se găsește la K. Dienelt, *Der korinthische Bund*, în *JOAI*, XLIII, Beiblatt, 1956, col. 247—274, cu toată bibliografia anterioară.

⁶³ Faptul că ei poartă și alte titluri este considerat atît de H. Berve, *op. cit.*, II, nr. 793 și 507, nota 1, cît și de W. Schwahn, în *RE*, Supplementband, VI, 1935, col. 1145, s. v. *strategos*, ca greșit.

⁶⁴ H. G. Liddell & R. Scott, *A Greek-English Lexicon*, Oxford, 1958, p. 1853, s. v. *ὑπαρχος*.

⁶⁵ Arrian, III, 5, 7.

⁶⁶ G. Saitta, *loc. cit.*

⁶⁷ Cf. H. Berve, *op. cit.*, I, p. 275.

⁶⁸ W. Ensslin, în *RE*, XXIV, 2, 1954, col. 1333, s. v. *praefectus*.

se sprijină însă în exclusivitate pe textul lui Iustin, care se bucură, după cum am văzut, nu numai de acordul multor învățați, dar și de cel al altor informații complementare. A ne fi bizuit însă numai pe textul acestuia, ceea ce ar fi fost mai comod, dacă ar fi numai prin repetarea argumentelor partizanilor săi, ar fi însemnat să nesocotim, fără nici o dreptate, versiunea lui Curtius Rufus, cu atât mai mult cu cât ea nu contravine cu nimic aceleia a lui Iustin, ci, dimpotrivă, o întregește și o conturează. Încheiem deci cu nădejdea că ipoteza după care zona orașelor vest-pontice ar fi fost subordonată, în vremea lui Alexandru, unui magistrat special însărcinat cu conducerea ei, în speță Zopyrion, chiar dacă nu va fi acceptată ca atare, va constitui măcar un început pentru o nouă serie de discuții, avînd ca scop lămurirea unei perioade atât de importante din istoria veche a acestor ținuturi.

UNE HYPOTHÈSE À PROPOS DE ZOPYRION

RÉSUMÉ

Passant en revue la liste de stratèges de la Thrace, à l'époque d'Alexandre le Grand, l'auteur s'arrête sur la personne de Zopyrion, ayant en vue que ceux qui se sont occupés de ce personnage ne se sont pas mis d'accord en ce qui concerne la fonction qu'il a remplie et la date de son activité.

En essayant de réhabiliter également les deux textes principaux se référant à Zopyrion (Justin XII, 2, 16 et Q. Curtius Rufus, X, 1, 44 — 45) il résulte, d'après l'auteur, qu'il pourrait s'agir de deux campagnes, et notamment l'une envers la cité d'Olbia, l'autre contre les Gètes. L'auteur souligne en même temps que, d'après le seul texte de Justin, la mission de Zopyrion a été parallèle à celle du stratège de la Thrace, Memnon, pendant la période comprise entre les années 335/4 et 331, sinon jusqu'en 327/6. Ainsi le titre de *praefectus Ponti*, que Justin accorde à Zopyrion, implique la charge de surveiller la zone côtière, en espèce les cités grecques, et non pas toute la Thrace, tâche qui revenait à Memnon.

Pour raffermir son opinion l'auteur apporte comme analogies les fonctions détenues en même temps par Philoxénos dans les cités grecques de l'Asie Mineure et surtout celles de Ménès dans les cités de la côte phénicienne.